

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Kazachstan i Azja Centralna – trwały stan czy kruche status quo między Rosją a Chinami?

DR HAB. JACEK ZALEŚNY

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Kazachstan i Azja Centralna – trwały stan czy kruche status quo między Rosją a Chinami?

DR HAB. JACEK ZALEŚNY

Redakcja serii

dr hab. Bogumił Szmulik, prof. ucz.
dr Magdalena Maksymiuk
mgr Łukasz Gołqb

© Copyright by Instytut De Republica 2022

ISBN 978-83-67253-25-3 (online)

Wydawca

Instytut De Republica
ul. Belwederska 23 lok.1
00-761 Warszawa
+48 22 295 07 29
e-mail: instytut@iderepublica.pl
www.iderepublica.pl

Spis treści

Główne wnioski pracy 7

Wstęp 9

Regionalna przynależność Republiki Kazachstanu 13

Poradzieckość jako wektor polityki Republiki Kazachstanu 15

Republika Kazachstan w regionie Azji Centralnej 17

Szanghajska Organizacja Współpracy
jako płaszczyzna niwelowania rozbieżności 19

Wektor chiński Republiki Kazachstanu 21

Wektor rosyjski Republiki Kazachstanu 27

Pozostałe wymiary kazachstańskiego partnerstwa 31

Zakończenie 33

Bibliografia 35

Kazachstan i Azja Centralna – trwały stan czy kruche status quo między Rosją a Chinami

dr hab. Jacek Zaleśny

Streszczenie

Zbadaniu poddano politykę Republiki Kazachstanu jako uczestnika stosunków międzynarodowych. W pracy dowodzi się, że kluczowy wpływ na nią wywierają uwarunkowania geopolityczne państwa w postaci położenia między Azją i Europą. Kazachstan jest kluczowym uczestnikiem stosunków środkowoazjatyckich. Ze względu na swoje położenie pomiędzy światowymi mocarstwami, czyli Rosją i Chinami, prowadzi politykę wielowektorową – politykę zachowywania balansu. W niej widzi z jednej strony ochronę swojej suwerenności i niepodległości, z drugiej strony – źródła przewag konkurencyjnych wobec innych uczestników stosunków międzynarodowych. Dlatego też Kazachstan działa w licznych organizacjach międzynarodowych, różnych formatach integracyjnych. Służą one minimalizacji zagrożeń i maksymalizacji szans.

Sąsiedztwo Kazachstanu ze światowymi mocarstwami wzmacnia jego działania integracyjne w ramach Azji Centralnej, w tym poprzez Szanghajską Organizację Współpracy i w ramach poradzieckich państw Azji Centralnej.

Na przestrzeni 30 lat niepodległego Kazachstanu odnotowuje się dynamiczną intensyfikację związków kazachstańsko-chińskich. Nie odpowiada im podobna dynamika związków kazachstańsko-rosyjskich. Z jednej strony jest to kwestia wieloaspektowej synergii w relacjach kazachstańsko-chińskich, a z drugiej strony – ograniczonej synergii w relacjach kazachstańsko-rosyjskich. Dodatkowo, oprócz czynnika gospodarczego, komplikują ją rosyjski imperializm oraz będące jego przejawem ingerowanie w sprawy wewnętrzne państw sąsiednich, tj. zachowania sceptycznie oceniane przez Kazachstan.

Słowa kluczowe

Kazachstan, Azja Środkowa, Rosja, Chiny, równowaga

Główne wnioski pracy

1. Prowadzona przez Republikę Kazachstanu polityka oparta jest na celach zawartych w strategii «Kazachstan 2050» jako wyrazie strategicznych możliwości oraz potrzeb państwa. Względ na priorytet modernizacji państwa¹ i udział w procesach światowych związanych z globalizacją (w tym technologiczną, a także finansową) leży u podstaw zmiany o charakterze cywilizacyjnym, w postaci odchodzenia od zapisu cyrylicą i przechodzenia na alfabet łaciński.
2. Republika Kazachstanu jest kluczowym uczestnikiem stosunków środkowoazjatyckich. Cechą polityki kazachstańskiej jest prowadzenie polityki kompletnej, tj. reagującej na całokształt odnotowywanych wyzwań. Przejawia się to w działalności w ramach licznych organizacji, formatów integracyjnych, służących realizacji często nachodzących na siebie zadań, wykonywanych w innych konfiguracjach politycznych. Zaangażowanie w jednej konfiguracji nie stoi na przeszkodzie w rozwijaniu współpracy w innych ramach. W tym zakresie szczególnie ważna jest działalność urzeczywistniana poprzez Szanghajską Organizację Współpracy i w ramach poradzieckich państw Azji Centralnej (Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Uzbekistan i Turkmenistan).
3. Priorytetowymi partnerami Republiki Kazachstanu są jej najwięksi sąsiedzi: Chiny i Rosja, a istotą zachodzących z nimi stosunków zachowywanie balansu. Relacje z tymi państwami ewoluują w kierunku rozszerzania oraz pogłębiania kooperacji kazachstańsko-chińskiej. Jest to związane tak z efektem mającej miejsce synergii gospodarczej, jak też, z cenioną przez Kazachstan, zasadą polityki chińskiej nieingerowania w stosunki polityczne państw sąsiednich. Jednakże rewersem zachodzącej kooperacji jest ryzyko utraty zdolności samodzielnego kształtowania punktowych/sektorowych stosunków zachodzących na terenie Kazachstanu. Podobna, rozległa synergia gospodarcza nie ma

¹ J. Zaleśny, *Kazachstan: koncepcja modernizacji instytucji społeczeństwa obywatelskiego jako forma gwarancji ładu społecznego*, <http://przemianyustrojowe.pl/eseje/kazachstan-koncepcja-modernizacji-instytucji-spoeczestwa-obywatelskiego-jako-forma-gwarancji-adu-spoeczego> (dostęp: 27.04.2022 r.).

miejsca w stosunkach kazachstańsko-rosyjskich. Okolicznością nabierającą na znaczeniu jest ingerowanie Rosji w stosunki wewnętrzne państw sąsiednich, co dynamizuje proces rozluźniania z nią współpracy strategicznej. Proces ten ulega intensyfikacji po napaści Rosji na Ukrainę. Rewersem zachodzącej zmiany są zależności gospodarcze zachodzące między państwami, aktualnie niemające racjonalnej alternatywy. Kluczową okolicznością spajającą relacje kazachstańsko-rosyjskie jest też rosyjska ochrona przed chińskim zagrożeniem militarnym.

Wstęp

Samo położenie geograficzne Republiki Kazachstanu, niezależnie od innych okoliczności, czyni ją krajem o znaczeniu globalnym. Dzieje się tak ze względu na usytuowanie państwa na skrzyżowaniu Europy, Bliskiego Wschodu i Azji. Jego geostrategiczne znaczenie ulega wzmocnieniu dzięki ogromnym zasobom naturalnym. Znaczna ich część nie jest jeszcze eksploatowana, co z kolei samo w sobie jest nadzieją dla międzynarodowych podmiotów gospodarczych na ponadstandardowo rentowne kontrakty. Wizja nadzwyczajnego wzbogacenia podmiotów zewnętrznych jest zarazem źródłem napięć i zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa².

Kazachstan prowadzi własną, unikalną politykę, która pozwoliła mu wejść na trajektorię zrównoważonego udziału w stosunkach regionalnych, a przez to wzmacniać suwerenności i niepodległość państwa³, stawać się «mostem» łączącym Azję z Europą⁴. Cechą polityki kazachstańskiej jest prowadzenie polityki wielowektorowej⁵, kompletnej, tj. reagującej na całokształt odnotowywanych wyzwań. Kazachstan jest kluczowym inicjatorem procesów integracyjnych Azji Centralnej⁶. Działa w ramach licznych organizacji, formatów integracyjnych, służących realizacji często nachodzących na siebie zadań, wykonywanych w innych układach państwowych. Zaangażowanie w jednej konfiguracji nie stoi na przeszkodzie w rozwijaniu współpracy w ramach innej.

² Zob. O. Hynek, *Geopolitics of Central Asia: Between the Russian Bear and the Chinese Dragon*, „Central European Journal of Politics”, 2020, № 6 (2), DOI: 10.24132/cejop_2020_4, s. 74.

³ Zob. Б.К. Султанов (red.), *Казахстан в системе мировых экономических процессов*, Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, Алматы 2008, s. 21; J. Zaleśny, Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Republiki Kazachstan, <http://przemianyustrojowe.pl/eseje/nowa-strategia-bezpieczestwa-narodowego-republiki-kazachstan> (dostęp: 27.04.2022 r.).

⁴ A. Karabayeva, *Leaders, ideas, and norm diffusion in Central Asia and beyond*, „Asian Journal of Comparative Politics” 2021, Vol. 6 (1), s. 29.

⁵ Б.К. Султанов (red.), *Казахстан в современном мире: реалии и перспективы*, Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, Алматы 2008, s. 89.

⁶ Е.В. Журавлева, *Политика «мягкой силы» КНР в отношении стран Центральной Азии. На примере Казахстана и Монголии (2007-2015 гг.)*, Moskwa 2016, s. 128.

Polityka realizowana przez Republikę Kazachstanu jest wypadkową przyjętej strategii rozwoju państwa oraz oddziaływania nań innych uczestników procesów politycznych, gospodarczych czy społecznych. Wśród dokumentów strategicznych znaczenie podstawowe ma ogłoszona w grudniu 2012 r. przez prezydenta Nursułtana Nazarbajewa Strategia «Kazachstan – 2050»⁷. Jej głównym celem jest wejście Kazachstanu do grona 30 najbardziej rozwiniętych państw świata do 2050 r., co wiąże się z szeroko rozumianą modernizacją państwa (w tym – zapowiedzianą przez Prezydenta Kasyma-Żomarta Tokajewa modernizacją ustroju politycznego państwa jako stwarzającego ramy dla modernizacji poszczególnych wymiarów stosunków zachodzących w państwie). W jej ramach przewiduje się partycypowanie Kazachstanu w procesach tak globalizacji, jak i regionalnej integracji⁸. Względ na połączenie ze światową nauką oraz zdolność partycypacji w rewolucji teleinformatycznej, jej akomodacji na gruncie kazachstańskim, leżały u podstaw fundamentalnej decyzji o tłumaczeniu od 2025 r. alfabetu kazachstańskiego na alfabet łaciński. Jego przyjęcie ma pogłębić otwarcie państwa na dorobek światowej nauki, który aktualnie jest dorobkiem wyrażanym przede wszystkim w języku angielskim.

W celu modernizacji państwa, Kazachstan uczestniczy w globalnej infrastrukturalnej integracji, w szczególności poprzez wszechstronny rozwój potencjału tranzytowego. Jego efektem ma być dziesięciokrotny (w latach 2012-2050) wzrost przewozów tranzytowych. Wyzwaniem jest przejście od eksportu surowców naturalnych do udziału w ich przetwarzaniu na terytorium państwa. Myśl strategiczna wyraża się w stwierdzeniu, że nie ma naturalnych przeciwwskazań, aby Kazachstan nie mógł być najbardziej preferowanym w regionie miejscem inwestycji gospodarczych tak, aby do 2050 r. stał się państwem nowoczesnych technologii i produktów konkurencyjnych na globalnych rynkach.

W zakresie stosunków międzypaństwowych wyzwaniem jest konsekwentne oraz przewidywalne promowanie interesów narodowych, a także wzmacnianie bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Z tego powodu, za podstawę współpracy międzynarodowej Kazachstan uznaje tzw. „westfalskie” normy prawa międzynarodowego, w szczególności nieingerowanie w sprawy wewnętrzne, poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności, poszanowanie wyboru każdego państwa do własnego modelu rozwoju społeczno-politycznego i społeczno-gospodarczego. W tej perspektywie postrzega swoje uczestnictwo międzynarodowe, w tym relacje łączące z dwoma największymi sąsiadami: Chinami i Rosją.

Co znajduje potwierdzenie w doktrynie wojennej Kazachstanu⁹, żadne państwo nie jest uważane za przeciwnika. Jednocześnie nie wskazano również sojuszników strategicznych.

⁷ https://strategy2050.kz/upload/iblock/f61/strategiya_kazakhstan_2050.pdf (dostęp: 24.04.2022 r.).

⁸ И.С. Иванов (red.), *Интересы России в Центральной Азии: содержание, перспективы, ограничители*, Российский совет по международным делам, Москва 2013, s. 26.

⁹ Президент Республики Казахстан. Указ от 29 сентября 2017 года № 554 „Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан”, Сборник актов президента и правительства Республики Казахстан 2017, № 42-43, Ст. 284, <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000161> (dostęp: 05.04.2022 r.).

„Wektor pozytywny”¹⁰ relacji został ograniczony do podkreślenia niezmienności kazachstańskich priorytetów. Są nimi rozwijanie partnerskich stosunków z sąsiadami: Rosją, Chinami, państwami Azji Centralnej, a także Stanami Zjednoczonymi, Unią Europejską i pozostałymi państwami Azji. Prowadzenie zrównoważonej polityki zagranicznej (rozumiane jako zasada postępowania¹¹) oznacza rozwijanie przyjaznych i przewidywalnych stosunków ze wszystkimi państwami, które odgrywają znaczącą rolę w sprawach światowych i są przedmiotem praktycznego zainteresowania Kazachstanu. Z kolei wzgląd na poszerzanie przestrzeni bezpieczeństwa międzynarodowego oraz zmniejszanie znaczenia siły militarnej w rozwiązywaniu konfliktów międzypaństwowych i wewnątrzpaństwowych, leży u podstaw zainteresowania państwa w skuteczności działania regionalnych (jak OBWE, NATO, OUBZ, SzOW) i globalnych (ONZ) organizacji bezpieczeństwa.

Celem Strategii «Kazachstan – 2050» jest wzmacnianie Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej z Rosją i Białorusią. Natomiast priorytetem na najbliższe lata było utworzenie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Biorąc pod uwagę nieprzewidywalność i napastniczy charakter polityki rosyjskiej oraz brak przewidywalności w polityce białoruskiej, w praktyce cel ten – jako zaburzony przez aktywność innych stron umowy – przestaje mieć priorytetowe znaczenie. Zachowanie partnerów zewnętrznych nie spełnia warunku konsensualnego podejmowania decyzji i zachowania suwerenności umawiających się stron. Znaczenie mają również sankcje, którymi objęte są Rosja i Białoruś. Negatywnie oddziałują one na Kazachstan (w jego relacjach z tymi państwami). Jako takie podlegają neutralizowaniu i wywołują stosowanie alternatywnych środków działania, tj. środków bez komponentu rosyjskiego lub białoruskiego.

¹⁰ Р. Бурнашев, К. Молдашев, *Взгляд на регионализацию Центральной Азии с точки зрения безопасности* [w:] Г. Кифер (red.), *Регионализация в Центральной Азии. Стратегия Казахстана*, Алматы 2019, s. 20.

¹¹ Ibidem, s. 19.

Regionalna przynależność Republiki Kazachstanu

W nauce różnie określana jest regionalna przynależność Republiki Kazachstanu¹² i nie jest to kwestia jedynie natury formalnej. Niektóre mocarstwa, jak też organizacje międzynarodowe, prowadzą politykę regionalną i za partnerów nie zawsze przyjmują poszczególne państwa, ale zdarza się, że grupę państw. Przypisanie do określonej grupy państw nie musi być zatem politycznie neutralne. Może wpływać na zakres oraz intensywność zachodzących stosunków.

Z regionalną przynależnością Kazachstanu wiąże się określone cechy regionu i związane z nimi polityczne, a także ekonomiczne implikacje. W. A. Moiseev zalicza Kazachstan do Azji Centralnej wraz z terytorium Autonomicznego Regionu Xinjiang Uygur ChRL, Mongolii, Syberii Południowej, Kirgistanu, Tadżykistanu, Uzbekistanu i Turkmenistanu¹³. Dla A. A. Kazantseva Azja Centralna to Azja Średnia (Uzbekistan, Turkmenistan, Tadżykistan, Kirgistan) i Kazachstan¹⁴. Ujęcie Kazachstanu jako państwa Azji Centralnej (wraz z pozostałymi państwami poradzieckimi) jest przyjęte w polityce tego państwa.

Po rozwiązaniu w 1991 r. ZSRR odżyło zagadnienie budowy Azji Centralnej jako regionu w rozumieniu politycznym, tj. grupy państw charakteryzujących się wspólną podmiotowością polityczną i w tym charakterze uczestniczących w stosunkach z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. W ujęciu historycznym, etnicznym oraz kulturalnym, Azja Centralna jest jednością, która została rozerwana w XVIII-XIX wiekach w drodze ekspansji imperiów rosyjskiego i chińskiego. Składowe tej jedności są częścią tożsamości współczesnego Kazachstanu. Są to związki z pozostałymi państwami Azji Centralnej, a wraz z nimi (jak też z Iranem, Pakistanem i Turcją) – przynależność do islamskiego świata (islamskiej tożsamości)¹⁵.

¹² С.Г. Лузянин, *Политика России и Китая в «классической» Центральной Азии и формирование их обновленного имиджа в регионе*, „Китай в мировой и региональной политике. История и современность” 2009, Т. 14, № 14, s. 49.

¹³ В.А. Моисеев, *Россия и Китай в Центральной Азии (вторая половина XIX в. - 1917 г.)*, Барнаул: АзБука 2003, s. 5.

¹⁴ А.А. Казанцев, *«Большая игра» с неизвестными правилами: мировая политика и Центральная Азия*, Фонд «Наследие Евразии», Москва 2008, s. 6.

¹⁵ Ibidem, s. 46-47.

Poradzieckość jako wektor polityki Republiki Kazachstanu

Historycznie ważną płaszczyzną kooperacji Kazachstanu jest płaszczyzna poradziecka – jednego wspólnego państwa. ZSRR w okresie swojego relatywnie długiego trwania, wykształcił konglomerat unikalnych związków i zależności zachodzących między jego częściami składowymi, jak również między obywatelami¹⁶. Pomimo licznych odmienności (jak znaczenie prawa zwyczajowego poszczególnych narodów, czy zachowanie języków tytułarnych), obejmowały one znakomitą większość wymiarów ludzkiej egzystencji, w tym wspólne systemy: polityczny, społeczny, gospodarczy, edukacyjny czy kulturowy¹⁷. W szczególności, wzajemne przenikania i przemieszczania się (migracje) odnosiły się do elit republikańskich (nie tylko politycznych, ale także wojskowych, naukowych czy kulturowych). Obejmowały również infrastrukturę ogólnopaństwową, przekraczającą ramy poszczególnych części składowych ZSRR (gazociągi, linie energetyczne, rurociągi, linie kolejowe czy drogi), czy też gospodarczy podział pracy w ramach państwa związkowego. Inaczej niż w Jugosławii, pomimo licznych sprzeczności interesów, są one znacznie bardziej trwałe, rentowne oraz mniej podatne na procesy dezintegracyjne i jako takie podlegają wykorzystaniu.

Płaszczyzną polityki Kazachstanu jest członkostwo we Wspólnocie Niepodległych Państw. Jest ona regionalnym ugrupowaniem integracyjnym większości państw poradzieckich. W jej skład, oprócz państw założycielskich Rosji, Białorusi¹⁸, wchodzi Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Mołdowa, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Tym niemniej, pierwotny brak zgody państw członkowskich WNP co do tego, czym ma ona być (komisją ds. likwidacji ZSRR, preludium przyszłej struktury zespolonej, federacji, stowarzyszeniem

¹⁶ Р. Легволд, *Интересы великих держав в Центральной Азии* [w:] red. Р. Легволд, *Стратегические перспективы: ведущие державы, Казахстан и центральноазиатский узел*, Londyn 2004, s. 4 i nast.

¹⁷ О. Нынек, *op. cit.*, s. 74.

¹⁸ Państwem założycielskim była także Ukraina, ale nie ratyfikowała Statutu WNP, a w 2018 r. opuściła jego struktury.

na wzór Wspólnot Europejskich itp.¹⁹) uległ utrwaleniu. Uzupełniony o zachodzące między nimi konflikty (w tym: militarne) sprawia, że organizację tę charakteryzuje niski potencjał integracyjny, w szczególności – straciła ona zdolność przekształcania się w euroazjatycki odpowiednik UE.

Dla części państw WNP uzupełnieniem współpracy realizowanej w ramach WNP jest członkostwo w sojuszu wojskowym Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). W jego skład wchodzi Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosja oraz Tadżykistan, a w charakterze obserwatorów – Afganistan i Serbia. Celem działania OUBZ jest współpraca i wzajemna pomoc w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. OUBZ jest ważną platformą transferu do Kazachstanu rosyjskiego uzbrojenia, wymiany myśli wojskowej oraz szkolenia wojskowego (w tym – ramach najbardziej elitarnych rosyjskich uczelni wojskowych, łącznie z Akademią Sztabu Generalnego). Znaczenie mają (wykorzystane w Kazachstanie w styczniu 2022 r. w charakterze stabilizacyjnym) wspólne siły szybkiego reagowania.

Niektóre z państw wchodzących w skład WNP przeprowadzają ściślejszą współpracę gospodarczą. W tym celu tworzą one (Białoruś, Kazachstan, Rosja, Armenia, Kirgistan) Euroazjatycką Unię Gospodarczą (EUG). W ramach Unii ma miejsce (ograniczone i niekonsekwentne) budowanie wspólnej polityki celnej, swobodnego przepływu kapitału, siły roboczej, towarów i usług.

¹⁹ Zob. S. Bielen, *Powstanie Wspólnoty Niepoległych Państw* [w:] red. E. Zieliński, *Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*, Dom Wydawniczy i Handlowy ELIPSA, Warszawa 1993, s. 254-255. Por. III.Б. Закиева, *op. cit.*, s. 25 i nast.

Republika Kazachstanu w regionie Azji Centralnej

Kazachstan prowadzi politykę wielowektorowej współpracy z sąsiadami, wespół z którymi składa się na Azję Centralną: Kirgistanem, Uzbekistanem, Tadżykistanem i Turkmenistanem. Jej celem jest zapobieganie niejasnościom sąsiedzkim, pokojowe zarządzanie zagadnieniami wspólnymi, uzupełnianie rynku wewnętrznego o produkty i usługi wytwarzane w państwach sąsiednich, traktowanie wymiany gospodarczej jako źródła dobrobytu ludności. Wzmacnianie stosunków dobrosąsiedzkich jest pojmowane jako podstawowa gwarancja bezpieczeństwa Kazachstanu. Co tyczy się sporów międzysąsiedzkich, to należy wskazać na sporność delimitacji granicy kazachstańsko-uzbeckiej oraz napięcia związane z mniejszością kazachską w Uzbekistanie i uzbecką w Kazachstanie²⁰.

Z zagadnień wspólnych, kluczowe jest wykorzystywanie transgranicznych cieków wodnych²¹. Przykładowo, w Tadżykistanie rezerwy energetyki wodnej wynoszące ok. 527 mld kW/h, wykorzystywane są na poziomie 4-5%. Dlatego Kazachstan wiąże się z nimi potencjał współpracy.

Jedną z przewag komparatywnych Kazachstanu na rynku regionalnym jest produkcja zbóż. Na przykład Tadżykistan w mniej więcej 90% zależny jest od importu pszenicy i mąki z Kazachstanu. Chociaż Kazachstan jest eksporterem gazu to jednocześnie około 30% gazu zużywanego w tym kraju jest importowane z Uzbekistanu i Rosji. Zależność ta jest postrzegana przez władze państwa jako zagrożenie dla jego bezpieczeństwa energetycznego. Jego ograniczenie powinien dać wzrost wydobycia gazu m.in. ze złoża Kaszagan (północna część Morza Kaspijskiego).

Dla Kazachstanu regionalizacja Azji Centralnej służy wypracowaniu konsensusu w najpilniejszych kwestiach regionalnych (woda, energia, handel), poszerzaniu zasięgu działalności kazachstańskich podmiotów gospodarczych na rynkach Azji Centralnej. Ma też na celu

²⁰ Z. Zardykhon, *Kazakhstan and Central Asia: Regional perspectives*, „Central Asian Survey” 2020, Vol. 21, No. 2, DOI: 10.1080/0263493022000010062, s. 170-171.

²¹ Ш.Б. Закиева, *Интеграция в Центральной Азии и Казахстан*, Научная книга, Moskwa 2007, s. 65.

zabezpieczenie interesów Kazachstanu oraz pozostałych państw regionu w ramach różnych globalnych projektów, takich jak „Jeden pas, jedna droga” i innych transkontynentalnych projektów transportowych, a także infrastrukturalnych²².

Dla rozwoju stosunków Kazachstanu z Kirgistanem, Uzbekistanem, Tadżykistanem i Turkmenistanem wyzwaniem jest wytworzenie samodzielnego regionu integracji, z jego *sui generis* jądrem w postaci Kazachstanu²³. Znaczenie ma budowanie podmiotowości politycznej tej grupy państw regionu jako wieloczołowego, samodzielnego uczestnika stosunków międzynarodowych, połączonego wspólnymi interesami, wyodrębnionymi względem interesów globalnych uczestników stosunków międzynarodowych czy potęg regionalnych. Część podmiotów stosunków międzynarodowych postrzega zwiększoną współpracę w regionie i związane z nią ograniczenie możliwości nastawiania pojedynczych państw przeciwko sobie oraz czerpania z tego korzyści, jako zagrożenie dla swoich interesów i istniejącego układu sił. W efekcie podejmują działania dezintegracyjne, destabilizacyjne tak, aby generować zapotrzebowanie na zewnętrzny patronat i związane z nim opłacanie się patronowi. Ze względu na opisywane zewnętrzne oddziaływania, Kazachstan, obok podkreślania suwerennego prawa każdego państwa do niezależnej polityki zagranicznej, buduje i uczestniczy w różnorodnych strukturach współpracy, przy czym zacieśnianie współpracy z sąsiadami z Azji Centralnej nie ma charakteru konkurencyjnego względem zacieśniania współpracy w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) czy Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SzOW), lecz przeciwnie – służy celom tych organizacji w zapewnieniu bezpieczeństwa na terytorium ich uczestników²⁴.

²² И. Корабоев, *Центральноазиатский регионализм в контексте глобализации и регионализации* [w:] red. Г. Кифер, *Регионализация в Центральной Азии. Стратегия Казахстана*, Алматы 2019, s. 89-90.

²³ Е.Ю. Винокуров, А.М. Либман, Н.В. Максимчук, *Динамика интеграционных процессов в Центральной Азии*, „Евразийская экономическая интеграция” 2010, № 2 (7), s. 27-29.

²⁴ Р. Бурнашев, К. Молдашев, *op. cit.*, s. 24.

Szanghajska Organizacja Współpracy jako płaszczyzna niwelowania rozbieżności

Kluczową organizacją współpracy państw regionu jest Szanghajska Organizacja Współpracy²⁵. W jej skład wchodzi: Rosja, Chiny, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Uzbekistan, jak również Indie i Pakistan. SzOW wywodzi się z «Szanghajskiej Piątki» powstałej w rezultacie podpisania w latach 1996-1997 między Chinami, Rosją, Kazachstanem, Kirgistanem oraz Tadżykistanem umów dotyczących współpracy wojskowej, a także o wzajemnym ograniczeniu sił zbrojnych w obszarze przygranicznym. Aktualnie SzOW jest przede wszystkim paktem politycznym, ale też zawiera w sobie komponenty współpracy militarnej i ekonomicznej, w tym – energetycznej. Istotnym przedmiotem działania SzOW jest rozwój regionalnej współpracy transportowej²⁶. Dzięki niej ma miejsce pogłębianie dobrosąsiedzkich stosunków pomiędzy państwami członkowskimi tej organizacji, promocja ich współpracy transportowej, a także wzmacnianie miejsca i znaczenia tego regionu w gospodarce światowej. Z punktu widzenia Kazachstanu docenieniu podlega działalność w SzOW wszystkich państw sąsiadujących z Kazachstanem²⁷ (z wyjątkiem Turkmenistanu, prowadzącego politykę neutralności), w tym Rosji i Chin. Jest to swego rodzaju instytucjonalna platforma konsensualnego koordynowania polityk Chin, Rosji i Kazachstanu²⁸, co zwiększa jego poziom bezpieczeństwa. Na co zwraca się uwagę w doktrynie²⁹, i co ma znaczenie z punktu widzenia polityki Kazachstanu, w odróżnieniu od EUG i OUBZ, SzOW nie jest organizacją ukierunkowaną na integrowanie

²⁵ М. Базарова, *Роль Шанхайской организации сотрудничества в развитии транспортного и логистического потенциала стран Центральной Азии*, „Studia Politologiczne” 2021, Vol. 62, s. 10 i nast.

Л. Чжэньпэн, *Китайская политика в Центральной Азии (2000 - 2017 гг.)*, Владивосток 2019, s. 15; Д. С. Плотников, *Центральная Азия в контексте мировой политики*, Пермский государственный национальный исследовательский университет, Пермь 2020, s. 11.

²⁶ М. Базарова, *op. cit.*, s. 11.

²⁷ Pomijam kwestię granicy morskiej na Morzu Kaspijskim.

²⁸ Zob. Д.В. Ирошников, *Государственная безопасность стран-участниц СНГ: теоретико-правовой, конституционно-правовой и международно-правовой аспекты*, „Studia Politologiczne” 2014, Vol. 32, s. 251; Z. Zardykhon, *op. cit.*, s. 178.

²⁹ А.А. Казанцев, *op. cit.*, s. 208.

się państw Azji Centralnej wokół Rosji, ale opartą na równoważeniu w Azji Centralnej interesów Rosji i Chin³⁰.

Z punktu widzenia Kazachstanu istotne są interesy Chin, tak aby w ramach SzOW formować jednolitą przestrzeń gospodarczą. Realizacja tego celu jest wyzwaniem strategicznym dla Kazachstanu. Może być szansą na jego podmiotową partycypację w globalnych stosunkach gospodarczych i politycznych (Azja Centralna versus inni uczestnicy międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych) w sytuacji, gdy tworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej Azji Centralnej będzie realizowało wspólne interesy państw regionu (w tym – Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu i Uzbekistanu pojmowanych jako swego rodzaju podmiot zbiorowy SzOW). Może być też zagrożeniem, gdy budowanie w Azji Centralnej wspólnej przestrzeni gospodarczej oparte będzie na chińskiej dominacji gospodarczej³¹, a jako mało prawdopodobne (biorąc pod uwagę zachodzące trendy gospodarcze) należy przyjąć kluczowe znaczenie w tym procesie Rosji. Zachodząca *via facti* chińska dominacja w SzOW mogłaby doprowadzić do reorientacji gospodarczej Kazachstanu z kierunku rosyjskiego (i częściowo europejskiego) na kierunek chiński. Byłaby ona zaprzeczeniem zrównoważonego rozwoju Kazachstanu jako celu strategicznego wyrażonego w strategii «Kazachstan 2050» i jako taka jest pojmowana przez kazachstańskie organy władzy państwowej.

³⁰ Zob. N.J. Talantbekovna, *International Organizations in Central Asia: Politics of Great Powers or Interests of States in the Region?* [w:] M.G. Meier, Y. Nicharapova, A. Marufi, M. Abisheva, B. Islamov, D. Islamov, S. Primova, *Central Asia – Trapped between Russia and China*, s. 44, https://www.hss.de/download/publications/AMEZ_26_Regionale_Maechte_05.pdf (dostęp: 24.04.2022 r.).

³¹ Por. A.A. Кривопапов (red.), *От Туркестана к Центральной Азии: политическое будущее региона*, Научный эксперт, Moskwa 2016, s. 68.

Wektor chiński Republiki Kazachstanu

Kazachstan (podobnie jak pozostałe państwa poradzieckie Azji Centralnej) jest podmiotem oddziaływań sąsiadujących z nim mocarstw: Chin i Rosji. Te dwa państwa mają kluczowy wpływ na zachodzące w nim procesy³². W związku z tym pojawia się pytanie o mającą miejsce w tym zakresie zmianę układu sił oraz o stosunek Rosji do tego procesu w regionie³³.

Spośród państw Azji Centralnej Kazachstan ma najdłuższą granicę z Chinami, o długości 1533 km. Zagrożenia konfliktami granicznymi, separatyzmem, terroryzmem, ekstremizmem, handlem narkotykami itp. zmuszają władze chińskie do szukania sojuszników w celu rozwiązania tych problemów³⁴. Jednocześnie Kazachstan graniczy z jednym z mniej stabilnych chińskich regionów – Regionem Autonomicznym Sinciang-Ujgur, co stymuluje władze chińskie do zacieśniania współpracy³⁵. Do kooperacji stymuluje także fakt, że zachodnie regiony Chin są mniej rozwinięte gospodarczo niż wschodnie. Jednym z założeń projektu „Jeden pas, jedna droga” jest wyeliminowanie tej dwoistości gospodarczej w relacjach między wschodnimi i zachodnimi regionami Chin³⁶ oraz gospodarcze zrównoważenie stosunków zachodzących w państwie. Innymi słowy, rozwój relacji chińsko-kazachstańskich ma być katalizatorem rozwoju gospodarczego zachodnich regionów Chin.

Władze Kazachstanu podzielają oparcie polityki zagranicznej Chin na pięciu zasadach pokojowego współistnienia: 1) wzajemne poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności;

³² E.A. Egorycheva, *Central Asia as an area of China's and Russia's interests*, „RUDN Journal of Economics”, 2019, Vol. 27, No. 4, s. 732; P. Operacz, *Kazachstan wobec procesów integracyjnych w Azji Centralnej*, „Studia Politologiczne” 2015, Vol. 38, s. 205.

³³ J.L. Wilson, *Russia and China in Central Asia: Deepening Tensions in the Relationship*, „Acta Via Serica” 2021, Vol. 6, No. 1, s. 56.

³⁴ Ч. Цзюнь, *Политическое измерение взаимодействий Китая и стран Центральной Азии в евразийских интеграционных структурах*, Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, Санкт Петербург 2017, s. 5.

³⁵ А.А. Казанцев, *op.cit.*, s. 92; М. Лаумулин, *ШОС – «грандиозный геополитический блеф»? Взгляд из Казахстана*, Французский Институт Международных Отношений 2006, s. 10; A. Jarosiewicz, K. Strachota, *China vs. Central Asia. The achievements of the past two decades*, Centre for Eastern Studies 2013, s. 10-11.

³⁶ Ч. Цзюнь, *op. cit.*, s. 21.

2) wzajemny brak agresji; 3) nieingerencja w sprawy wewnętrzne; 4) równość i wzajemne korzyści; 5) pokojowe współistnienie³⁷. W odróżnieniu od innych podmiotów, Chiny nie prowadzą polityki tzw. gwałtu instytucjonalnego, tj. nie naciskają na Kazachstan, aby przeprowadzał rewolucje polityczne czy aksjologiczne służące całościowej dekompozycji stosunków ustrojowych i poddaniu się politycznej, aksjologicznej oraz gospodarczej kolonizacji³⁸, jak czynią to Stany Zjednoczone czy państwa UE. Z kolei, w przeciwieństwie do Rosji, Chiny nie naciskają na popieranie prowadzonej przez siebie polityki. Doceniany jest brak ordynarnego wiązania projektów gospodarczych z politycznymi czy militarnymi.

Chiny mają globalne ambicje zmiany porządku światowego i dominujących w nim wartości. Częścią chińskich aspiracji geostrategicznych jest region Azji Centralnej³⁹. Jest on priorytetowy dla Chin. Są to wielowiekowe zainteresowania, uzasadnione jego znaczeniem dla szlaków handlowych czy jako terytorium rywalizacji Chin z innymi mocarstwami. Orientacja na zachód jest nieodłączną cechą chińskiej cywilizacji⁴⁰. Chiny stopniowo coraz bardziej skupiają się na Azji Centralnej, zmieniając architekturę stosunków regionalnych⁴¹. Jest tak z powodu zasobów naturalnych, chłonności rynku wewnętrznego, jak również z powodu Pasa Szlaku. „Jeden pas, jedna droga” to nie tylko projekt tranzytowo-transportowy jednolitej infrastruktury transportowej od Oceanu Spokojnego do Bałtyku. To przede wszystkim przejaw chińskiego „pokojowego” i „wielostronnego” wzrostu, wyraz zmiany paradygmatu gospodarczego z modelu produkcji *lowcost* („Made in China”) na model produkcji z wartością dodaną („Created by China”)⁴². To kompleksowy plan rozwoju gospodarczego około 60 państw. W jego skład wchodzi wiele projektów rozbudowy infrastruktury, przemysłu, handlu i usług, które zapewnią stabilny, jak również bezpieczny postęp nie tylko zachodnich regionów Chin, ale także mające wpływ na kompleksowe przeobrażenia całej Azji Centralnej. Potencjał modernizacyjny „Jednego pasa, jednej drogi” sprawił, że w stanie faktycznym został on włączony przez Kazachstan do krajowego programu rozwoju gospodarczego. W dużej mierze jest on zsynchronizowany i oparty na planach rozwoju tego projektu⁴³.

W obecnej fazie rozwoju, gospodarki kazachstańska i chińska są względem siebie komplementarne⁴⁴, co stwarza dogodne warunki dla wzrostu wymiany handlowej. Głównymi artykułami eksportu Kazachstanu do Chin są surowce / produkty nieprzetworzone: metale

³⁷ Zob. E.B. Журавлева, *op.cit.*, s. 65; Л. Чжэньпэн, *op.cit.*, s. 90. Por. B. Mariani, *China's role and interests in Central Asia*, *Saferworld*, October 2013, s. 3.

³⁸ Zob. E. Mironowicz, *Azja Centralna – rola regionu w geopolityce rosyjskiej*, „*Studia Politologiczne*” 2019, Vol. 53, s. 88. Z. Zardykhon, *op. cit.*, s. 175.

³⁹ O. Hunek, *op. cit.*, s. 74.

⁴⁰ E.B. Журавлева, *op.cit.*, s. 70.

⁴¹ A. Kazantsev, S. Medvedeva, I. Safranchuk, *Between Russia and China: Central Asia in Greater Eurasia*, „*Journal of Eurasian Studies*” 2021, Vol. 12 (1), s. 57.

⁴² E.A. Egorycheva, *op. cit.*, s. 734.

⁴³ А. Каукенов, *Новые отношения с Китаем: «Один пояс – один путь»* [w:] *Трансформация экономики Казахстана*, Фонд имени Конрада Аденауэра, Astana 2017, s. 151.

⁴⁴ Z. Zardykhon, *op. cit.*, s. 175.

żelazne i nieżelazne, złom, ropa, a także skóry, bawełna, wełna. Natomiast Kazachstan importuje z Chin gotowe produkty, głównie towary konsumpcyjne, elektronikę, sprzęt elektryczny, produkty techniki transportu itp.⁴⁵ Z punktu widzenia strategii rozwoju Kazachstanu struktura produktów eksportowanych, ze względu na dominowanie wśród nich produktów nieprzetworzonych, nie jest optymalna i jako taka powinna ulegać zmianie na rzecz produktów wyżej przetworzonych, a przez to bardziej rentownych. Jest to zadanie, z jednej strony zdiagnozowane przez władze publiczne, z drugiej strony, będące wyzwaniem, którego horyzont realizacji wykracza poza najbliższe lata.

Jako kluczowa część regionu, Kazachstan jest ważnym dla Chin węzłem handlowym w ich priorytetowym euroazjatyckim projekcie Pasa i Szlaku⁴⁶ oraz uczestnikiem realizowanej przez nie rozbudowanej polityki regionalnego systemu łączności (infrastruktury)⁴⁷. Przykładowa inwestycja Pasa i Szlaku to uruchomiony w 2015 r. projekt z kazachskiego terminalu w chińskim porcie Lianyungang do niemieckiego Duisburga. Przejeżdżając przez Chiny, pociąg na stacji Alashankou (XUAR ChRL) łączy się z koleją kazachską, następnie przez terytorium Kazachstanu, Rosji, Białorusi, Polski łączy się z niemieckim Duisburgiem. Jest to trasa bardziej konkurencyjna niż Chińska Kolei Wschodnia. Inne przykłady inwestycji Pasa i Szlaku to kolej Pekin–Londyn, transkontynentalna autostrada Chiny–Europa Zachodnia, kolej Chiny–Kazachstan–Turkmenistan–Iran będąca najkrótszym kolejowym połączeniem Chin z państwami Zatoki Perskiej.

W latach 2013–2020 łączny wolumen chińskich inwestycji oraz kontraktów w Kazachstanie w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku wyniósł 18,69 mld USD. Ponad połowa tej kwoty, 9,53 mld USD, to inwestycje w sektorze energetycznym, 3,81 mld USD – sektor transportu, 2,65 mld USD – przemysł chemiczny, 1,91 mld USD – przemysł metalurgiczny. W przełożeniu na kazachstańskie stosunki gospodarcze, przykładowo udział Chin w wydobyciu ropy naftowej w Kazachstanie wynosi około 30%, a wydobycia gazu ponad 13% z dynamiką wzrostu.

Akcent położony jest na przemysł naftowo-gazowy. Chiny są aktywne w Kazachstanie ze względu na jego zasoby naturalne⁴⁸, które są niezwykle potrzebne do dynamizacji chińskiego przemysłu, w tym – rozwoju zachodnich prowincji Chin. Kluczowym inwestorem jest jedna z największych na świecie spółek naftowych – China National Petroleum Corporation (CNPC). W 1997 r. CNPC została akcjonariuszem w kazachskiej spółce Aktobemunaigas i jest właścicielem 85,42% akcji spółki. Oprócz szeregu projektów zagospodarowania złóż naftowych, CNPC

⁴⁵ Ф.А. Ахмедов, *Центральноазиатский регион в фокусе геополитических интересов глобальных акторов (на примере РФ, КНР и США)*, Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, Душанбе 2019, s. 66; А. Каукунов, *op. cit.*, s. 147.

⁴⁶ M.A. Baig, *Why the rising China needs alliances*, „Asian Journal of Comparative Politics” 2020, № 20 (2), s. 12–13; X. Талига, *op. cit.*, s. 4.

⁴⁷ Е.С. Алексеенкова, *Сравнительный анализ деятельности созданных в Центральной Азии форматов «5+1» (с участием США, Южной Кореи, Японии и ЕС)*, „Международная аналитика” 2017, № 1 (19), s. 34.

⁴⁸ Е.А. Егорычева, *op. cit.*, s. 733; Л. Чжэньпэн, *op. cit.*, s. 59.

jest zaangażowana w budowę dwóch ropociągów (jeden z nich to Kazachstan-Chiny), a także budowę gazociągu Kazachstan-Chiny⁴⁹.

W ramach współpracy kazachstańsko-chińskiej budowany jest gazociąg Beneu-Szymkent. Głównym celem projektu jest gazyfikacja południowych regionów Kazachstanu. Rurociąg o długości 1 454 km przechodzi przez Mangistau, Aktobe, Kyzylorda i region Turkiestanu. Jego przepustowość ma wynosić do 15 mld m³ gazu rocznie, z czego 5 mld m³ z przeznaczeniem dla Chin, a 10 mld m³ – w celu zapewnienia gazyfikacji południowych regionów kraju, co ma zmniejszyć zależność Kazachstanu od dostaw uzbeckiego gazu. Gazociąg jest budowany wspólnie przez Kazachstan i Chiny, ale kazachski udział oparty został na finansowaniu z kredytów udzielonych przez Chiński Bank Rozwoju. Chińskie spółki inwestują w rozbudowę mocy wydobywczych w Kazachstanie na wybrzeżu Morza Kaspijskiego.

Z kolei kaskada pięciu elektrowni o mocy 480 MW w regionie Ałmaty jest uważana za największy chiński projekt hydroenergetyczny w Azji Centralnej. Cena inwestycji finansowanej przez chińskie banki to ok. 1,5 mld USD⁵⁰.

Jako światowy lider transformacji telekomunikacyjnej, największa chińska spółka telekomunikacyjna Huawei wprowadza w Kazachstanie technologię 5G, a także uczestniczy w instalacji technologii monitoringu tzw. „bezpiecznych miast”⁵¹.

Skala zaangażowania kapitałowego Chin w Kazachstanie wywołuje konsekwencje nie tylko gospodarcze, ale również w sferze stosunków politycznych oraz bezpieczeństwa narodowego. Wiąże się z nim dochowanie przez Chiny staranności w ochronie bezpieczeństwa swoich inwestycji, a poprzez nie również bezpieczeństwa państwa, w którym one są realizowane. Innymi słowy, prowadzenie działalności gospodarczej wymaga przewidywalnego oraz efektywnego otoczenia zewnętrznego, a w interesie Chin jest, aby te warunki zostały spełnione. Z tego też powodu w literaturze dostrzega się znaczącą rolę chińskiego sąsiada Kazachstanu w wypracowywaniu regionalnych mechanizmów bezpieczeństwa. Oznacza to, że oddziaływanie Rosji na Kazachstan (i pozostałe państwa regionu Azji Centralnej) musi uwzględniać priorytety chińskiej polityki w regionie, a wśród nich – stabilizacyjne znaczenie chińskich inwestycji⁵².

Chińskie zasoby finansowe dystrybuowane poprzez inwestycje podmiotów gospodarczych, również w formie pożyczek, aktywności Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych i podobnych podmiotów, w połączeniu z oferowanymi najnowszymi technologiami (w tym technologiami sprawdzonymi w regionie, tj. w sąsiadujących z Kazachstanem chińskich

⁴⁹ X. Талига, *Инициатива «Один пояс - один путь» в Центральной Азии. Кабинетное исследование*, МКП 2021, s. 11, https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/belt_and_road_initiative_in_central_asia_ru.pdf (dostęp: 20.04.2022 r.).

⁵⁰ N. Yau, *Chinese hydroelectric investments in Central Asia: A snapshot*, <https://eurasianet.org/chinese-hydro-electric-investments-in-central-asia-a-snapshot> (dostęp: 20.04.2022 r.).

⁵¹ J.L. Wilson, *op. cit.*, s. 64.

⁵² Zob. O. Hynek, *op. cit.*, s. 82.

provincjach) są kluczową przewagą chińskiej polityki zagranicznej względem oferty innych uczestników stosunków gospodarczych i politycznych.

Trzeba mieć na uwadze zagrożenie ekwiwalentności chińskich inwestycji z punktu widzenia ich wartości dodanej dla modernizacji i rozwoju kazachstańskiej gospodarki. Wśród nich kluczowy jest model businessowy: chiński projekt, finansowanie, wykonanie, zarządzanie inwestycją, ograniczony transfer technologii do lokalnych partnerów oraz niska rentowność ich działalności. Są to inwestycje związane z ryzykiem generowania nadmiernego długu publicznego⁵³, o niewysokiej wartości dodanej z punktu widzenia modernizacji kazachstańskich stosunków gospodarczych, pozyskiwania unikalnych kompetencji przez obywateli, czy zwiększania bazy podatkowej państwa. Efektem stosowania chińskiego modelu inwestycyjnego jest rozlewanie się enklaw stosunków gospodarczych zależnych od innego państwa, ryzyko *sui generis* „chińszczenia” stosunków gospodarczych zachodzących w Kazachstanie. Odnotowywany proces utraty sterowności nad określonymi elementami stosunków gospodarczych może negatywnie oddziaływać także na kazachstańską suwerenność polityczną. Z punktu widzenia Strategii «Kazachstan 2050» oraz zawartego w niej postulatu modernizacji państwa i zrównoważonego rozwoju, nie jest to pożądany model postępowania⁵⁴.

Do tego dochodzą przedsiębiorstwa rolno-przemysłowe z chińskim kapitałem, postrzegane przez duże grupy społeczne jako quasi obozy pracy, tj. przedsiębiorstwa obniżające standardy prawa pracy, co w 2019 r. skutkowało protestami społecznymi w największych miastach Kazachstanu, w tym – w stolicy⁵⁵. Obawie przed tworzeniem chińskich quasi obozów pracy w Kazachstanie towarzyszy niepokój obywateli Kazachstanu względem położenia etnicznych Kazachów w przygranicznym regionie autonomicznym Sinciang-Ujgur. Wielu z nich zostało umieszczonych w reedukacyjnych obozach pracy, co kłóci się z kazachstańskimi wartościami konstytucyjnymi.

Relatywnie nową płaszczyzną sukcesywnego wzrostu aktywności Chin w regionie, w tym w Kazachstanie, są zagrożenia bezpieczeństwa militarnego. Także w tym zakresie Chiny podejmują działalność konkurencyjną wobec Rosji⁵⁶. Rosja przestaje być naturalnym dostawcą uzbrojenia kazachstańskiej armii. Jej uczelnie wojskowe przestają mieć dominujące znaczenie dla kształcenia kazachstańskich oficerów. Chiny zwiększają (z poziomu bliskiego zero) sprzedaż uzbrojenia dla kazachstańskiej armii. Stają się też strategicznym partnerem w zakresie kształcenia kazachstańskich oficerów, co – w naturalny sposób – zwiększa otwartość kazachstańskich sił zbrojnych na korzystanie z chińskiej myśli wojskowej i technologii

⁵³ А. Бор, Б. Брауэр, Н. Гулд-Дэвис, Н. Касенова, Д. Лиллис, К. Маллинсон, Д. Никси, Д. Сатпаев, *Казахстан: испытание «транзитом власти»*, Chatham House, Лондон 2019, s. 95.

⁵⁴ Na ten aspekt chińskiego zaangażowania w Kazachstanie zwracają uwagę P. Stronski, N. Ng, *Cooperation and Competition. Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic*, Carnegie Endowment for International Peace 2018, <https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673> (dostęp: 12.04.2022 r.).

⁵⁵ А. Kazantsev, S. Medvedeva, I. Safranchuk, *op. cit.*, s. 65.

⁵⁶ J. L. Wilson, *op. cit.*, s. 65.

wojskowej. W tym też kontekście, co jest dostrzegalne także w rosyjskiej doktrynie⁵⁷, skala chińskiego zaangażowania gospodarczego w Kazachstanie znajduje swoje uzupełnienie oraz rozwinięcie w zaangażowaniu politycznym i militarnym, tj. przestrzeniach, konkurencyjnej wobec Rosji, aktywności państwa.

Ograniczeniem we współpracy kazachstańsko-chińskiej są zachodzące między nimi odmienności kulturowe i mentalnościowe⁵⁸, tj. ten komponent, który wzmacnia kooperację kazachstańsko-rosyjską. Odmienności te sprawiają, że – przy podobnej wartości oferty – propozycje chińskie nie są uznawane za najbardziej oczekiwane.

⁵⁷ А.А. Казанцев, *op. cit.*, s. 45.

⁵⁸ К. Сыроежкин, *Геополитические проекты в Центральной Азии и роль Казахстана*, s. 7, <https://cabar.asia/ru/konstantin-syroezhkin-geopoliticheskie-proekty-v-tsentralnoj-azii-i-rol-kazahstana-2> (dostęp: 27.04.2022 r.).

Wektor rosyjski Republiki Kazachstanu

Dla Rosji Kazachstan jest częścią geopolitycznej przestrzeni rosyjskiej⁵⁹, a także partnerem strategicznym w Azji Centralnej⁶⁰. Jej oddziaływania na Kazachstan są wieloaspektowe. Dotyczą nie tylko zagadnień politycznych i militarnych, w węższym zakresie także gospodarczych⁶¹, kulturowych i edukacyjnych. Siła tego oddziaływania ma związek z wielkością Rosji, prowadzoną przez nią polityką, ale także radziecką spuścizną obecną w zależnościach łączących oba państwa, wspólnym dziedzictwie politycznym, gospodarczym, społecznym, edukacyjnym czy kulturalnym. W tym wszystkim mocnym spoiwem jest wspólny dla dużych grup społecznych język rosyjski, z jego walorami wzorcotwórczymi. Sprawia to, że wielowymiarowa współpraca kazachstańsko-rosyjska, jako oparta na wspólnocie doświadczeń (w szczególności pokoleń 50+) i jest kluczowa tak dla Kazachstanu, jak i Rosji. Dla wzajemnych relacji ważna jest rosyjska kontrola nad rynkiem gazu w Azji Centralnej. Wybudowana w okresie ZSRR infrastruktura gazowa umożliwia rosyjskim spółkom gazowym przewagę konkurencyjną wobec spółek kazachstańskich, zachodnich czy chińskich. Rosyjski Gazprom kontroluje w znacznym stopniu centralno-azjatycki gazociąg biegnący do Rosji. Dystrybucja kazachstańskiego gazu odbywa się z wykorzystaniem rosyjskiej infrastruktury przesyłania gazu⁶², co sprzyja wypracowywaniu wspólnej polityki gazowej, w tym wspólnej polityki cenowej. Zarazem jednak jest to czynnik uzależnienia od Rosji. Podobna sytuacja ma miejsce w zakresie eksportu kazachskiej ropy. Jej tranzyt odbywa się głównie (ok. 75%) przez terytorium Rosji (w ramach radzieckiego jednolitego systemu rurociągów naftowych ZSRR). W zależności od swoich celów Rosja może samodzielnie regulować ilości ropy transportowanej przez jej terytorium. W sytuacji, gdy Kazachstan jest nie tylko partnerem, ale i konkurentem Rosji na światowych

⁵⁹ Ш.Б. Закиева, *op. cit.*, s. 46.

⁶⁰ К.Е., Мещеряков, *Эволюция Внешней политики Российской Федерации в Центральной Азии в 1991-2012 гг.*, Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Sankt Petersburg 2015, s. 211.

⁶¹ Zob. E. Mironowicz, *op. cit.*, s. 85.

⁶² O. Hynek, *op. cit.*, s. 81.

rynkach energetycznych, daje to jej przewagę konkurencyjną wobec Kazachstanu⁶³. Z drugiej zaś strony przez Kazachstan przebiega tranzyt rosyjskiej ropy do Chin.

W 2021 r. wymiana handlowa między Kazachstanem a Rosją wyniosła 23 mld dolarów i była wyższa niż w okresie przed pandemicznym. Rosja zajmuje pierwsze miejsce pod względem importu do Kazachstanu (34%), a trzecie miejsce, jeśli chodzi o kazachstański eksport. W 2021 r. kolejami rosyjskimi Kazachstan wyeksportował ponad 81 mln ton towarów, przez rosyjskie porty morskie ponad 13 mln ton.

Ograniczeniem w relacjach gospodarczych kazachstańsko-rosyjskich (co odróżnia je od relacji kazachstańsko-chińskich) jest podobna struktura gospodarcza tych państw, oparta na eksporcie surowców / produktów nieprzetworzonych. Oznacza to, że na rynkach światowych Kazachstan i Rosja są nie tyle partnerami, co konkurentami. Oferują podobne produkty, o podobnych parametrach, z czym wiąże się ryzyko zachodzenia między nimi konkurencji cenowej, kosztem z jednej strony rentowności prowadzonej działalności gospodarczej, a z drugiej strony – wzajemnego zaufania⁶⁴.

Dla Kazachstanu Rosja jest ważnym partnerem w zakresie edukacji wojskowej i dostaw uzbrojenia⁶⁵. Unifikacji podlegają systemy obronne obu państw, w tym – system obrony powietrznej⁶⁶. Współpracę militarną postrzega się jako podstawowy środek ochrony przed militarnym zagrożeniem ze strony Chin.

Zarazem jednak, kwestie historyczne są coraz mniej ważne dla coraz większych grup społecznych, niemających radzieckich doświadczeń, z poczuciem cywilizacyjnej odmienności od Rosjan⁶⁷. Resentyment radziecki nie jest tym, co motywowałoby do orientacji na Rosję. Innymi słowy, zachodzi proces historycznej delegitymizacji węzłów łączących ją z państwami regionu. Rosja nie jest państwem cywilizacyjnie wzorcotwórczym. Przestarzała struktura gospodarcza, stosunki korupcyjne, zacofanie technologiczne oraz cywilizacyjne dużych grup społecznych, demoralizacja w połączeniu z będącą ich uzupełnieniem nierzetelnością w stosunkach międzynarodowych sprawiają, że Rosja ma coraz mniej do zaoferowania, będącemu w procesie modernizacji, kazachstańskiemu partnerowi. Nie jest dla Chin realnym konkurentem technologicznym czy gospodarczym w regionie. Chińskie nowe technologie, w tym informatyczne, środki wirtualnej komunikacji, jak TikTok mający na świecie miesięcznie około 3 mld oryginalnych użytkowników, tak jak globalnie oddziałują na świadomość społeczną, tak też (podobnie jak inne globalne rozwiązania typu Facebook, Twitter czy Youtube) wpływają na zmianę świadomości społecznej obywateli Kazachstanu. Z kolei ograniczenia technologiczne

⁶³ Ш. Б. Закиева, *op. cit.*, s. 76.

⁶⁴ С. Лебедев, А. Казанцев, С. Медведева, *Сотрудничество России и Казахстана: экономика и политика*, „Kazakhstan Journal of Foreign Studies” 2021, No 1-2, s. 21.

⁶⁵ О. Hynek, *op. cit.*, s. 86.

⁶⁶ P. Bielicki, *Relacje kazachstańsko-rosyjskie i ich znaczenie dla bezpieczeństwa na obszarze postradzieckim*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2020, vol. 66 (2), s. 62.

⁶⁷ С. Лебедев, А. Казанцев, С. Медведева, *op. cit.*, s. 21.

nie czynią z Rosji atrakcyjnego, perspektywicznego partnera w zakresie szeroko rozumianego przemysłu wydobywczego i inwestycji infrastrukturalnych. Zarazem jednak skala wspólnych przedsięwzięć, agresywna polityka zagraniczna w regionie poradzieckim, a także odwoływanie się do przemocy, ryzyko oddziaływań dywersyjnych, w połączeniu z kolei ryzykiem militarryzmu chińskiego sprawiają, że jest ona tracącym na zaufaniu, ale jednocześnie kluczowym partnerem politycznym i militarnym Kazachstanu. Kooperowanie z nią jest traktowane jako stabilizator bezpieczeństwa militarnego w regionie⁶⁸. Tym niemniej skala irracjonalności operacji ukraińskiej oraz współtowarzyszące jej nie mniej irracjonalne rozważania rosyjskich elit politycznych (w tym prezydenta Władimira Putina, że przed 1991 r. Kazachowie nigdy nie mieli własnej państwowości) i naukowych na temat państw poradzieckich, w tym państw Azji Centralnej, jeśli nie wymuszają, to przynajmniej sprzyjają przewartościowywaniu tego paradygmatu⁶⁹. Ponadto potwierdzają, że w regionie państw poradzieckich Rosja zatracza zdolności wzorcotwórcze czy integracyjne. Motyw Ukrainy o tyle też ma odniesienie do Kazachstanu, że tak, jak w grudniu 1994 r. w ramach memorandum budapesztańskiego Ukraina zrezygnowała ze statusu państwa atomowego w zamian za solenne zapewnienia Rosji, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii respektowania jej suwerenności i integralności, tak podobną decyzję w ramach tego samego spotkania budapesztańskiego, podjęły władze niepodległego Kazachstanu⁷⁰, który w momencie uzyskania niepodległości posiadał niewiele mniej głowic, co Chiny, Francja i Wielka Brytania razem wzięte. W 1995 r. podobne gwarancje udzieliły Kazachstanowi Chiny. Kazachstan zrezygnował ze statusu państwa atomowego w sytuacji, gdy w regionie zachowywały go Rosja i Chiny, a z czasem w regionie do grona państw atomowych dołączyły Pakistan, Korea Północna i Iran. Po agresji Rosji na Ukrainę, w rozważaniach nad bezpieczeństwem Kazachstanu, powrócił wątek rezygnacji ze statusu państwa atomowego jako istotnego wymiaru zmieniającego się stanu faktycznego.

Paradoksalnie zatem, pomimo historycznej otwartości Kazachstanu na współpracę z rosyjskim partnerem⁷¹, silnego spoiwa łączącego oba państwa (język, kultura, stosunki społeczne, gospodarcze, wojskowe itd.), Rosja zatracza zdolność korzystania z posiadanego kapitału. Nieracjonalność jej polityki wobec Kazachstanu, błędy w percepcji istoty wzajemnych stosunków sprawiają, że gubią one swój naturalny potencjał i wymuszają na władzach Kazachstanu reorientację oraz dostosowywanie się do nowych okoliczności poprzez przemodelowanie orientacji geopolitycznej. Innymi słowy, w relacjach kazachstańsko-rosyjskich, Rosja jest partnerem dysponującym kluczowymi zdolnościami budowania polityki kooperacji. Przy braku umiejętności, a także zainteresowania korzystania z nich, wzmacnia w kazachstańskich

⁶⁸ Zob. X. Талига, *op. cit.*, s. 9.

⁶⁹ Zob. А. Бор, Б. Брауэр, Н. Гулд-Дэвис, Н. Касенова, Д. Лиллис, К. Маллинсон, Д. Никси, Д. Сатпаев, *op. cit.*, s. 93.

⁷⁰ E. Kołodziej, *Peryferie w centrum? Miejsce Azji Centralnej w globalnej architekturze bezpieczeństwa*, „Rocznik Strategiczny”, 2014/2015, s. 383.

⁷¹ C. Oliphant, *Russia's role and interests in Central Asia*, Saferworld 2013, s. 4.

elitach władzy poczucie niezrozumienia działalności partnera oraz determinację poszukiwania rozwiązań alternatywnych, w szczególności w postaci polityki wielowektorowej partycypacji w międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych.

Wraz z rozwojem chińskiego uzbrojenia oraz mającym miejsce wzrostem możliwości jego eksportu, także i w tym zakresie władze Kazachstanu uzyskują alternatywne środki działania. Nie są one tak kompletne jak rosyjska technika wojskowa, ale nabierają na znaczeniu.

Te dwa procesy: chińskiego koncentrowania się w Azji Centralnej i tracenia na atrakcyjności Rosji w regionie⁷², widzieć należy jako procesy zachodzące równolegle i wzajemnie powiązane. Aktualnie nie ma bezpośredniej istotnej kolizji chińskich i rosyjskich interesów w Kazachstanie. Rosja pozostaje głównym gwarantem bezpieczeństwa militarnego, kluczowym partnerem w eksporcie surowców naturalnych, a Chiny są skoncentrowane na zaangażowaniu gospodarczym. W tym zakresie rok 2006 był ostatnim, w którym obroty handlowe kazachstańsko-rosyjskie były większe od kazachstańsko-chińskich. Tym niemniej dynamika tego zaangażowania może wywoływać następstwa zarówno w sferze stosunków politycznych, jak i bezpieczeństwa militarnego, co na innym poziomie, ale jednak utrwała współpracę kazachstańsko-rosyjską.

⁷² Por. J. L. Wilson, *op. cit.*, s. 58.

Pozostałe wymiary kazachstańskiego partnerstwa

Dla Kazachstanu ważnymi partnerami są Stany Zjednoczone, Unia Europejska oraz Turcja. Współpraca z nimi, chociaż obejmująca różne wymiary dwustronnych relacji, nie ma jednak strategicznego znaczenia. W przypadku Stanów Zjednoczonych i UE przesądzają o tym odległość oraz odmienność priorytetów politycznych. Natomiast, co tyczy się Turcji, to – obok Rosji i Chin – należy ona do największych kazachstańskich inwestorów. Do 2020 r. tureckie podmioty gospodarcze zainwestowały w Kazachstanie ponad 24 mld dolarów⁷³. Jedną z płaszczyzn kooperacji kazachstańsko-tureckiej jest Organizacja Państw Tureckich, wywodząca się z utworzonej z inicjatywy prezydenta N. Nazarbajewa Unii Tureckiej. Członkami Rady są: Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Turcja, Uzbekistan. Status obserwatorów mają: Turkmenistan i Węgry. Jej celem jest koordynacja polityk państw tureckojęzycznych oraz współpraca z państwami arabskimi, jak np. z funduszami Zjednoczonych Emiratów Arabskich czy Islamskim Bankiem Rozwoju⁷⁴.

Związki kazachstańsko-tureckie są istotne nie tylko dla tych dwóch państw. Mają one znaczenie również w ramach Pasa i Szlaku. Kazachstan i Turcja znajdują się w jego dwóch kluczowych punktach. Kazachstan jest swego rodzaju bramą chińskiego wyjścia na Zachód. Z kolei Turcja położona jest w najbardziej zachodniej azjatyckiej części Pasa i Szlaku, przechodzącej w węzeł łączący Bliski Wschód, Bałkany oraz Kaukaz. Innymi słowy, skrzydła Euroazji to Turcja na zachodzie i Kazachstan na wschodzie⁷⁵.

⁷³ В. Сумер, *Отношения между Казахстаном и Турцией: тридцать лет дружбы и сотрудничества*, „Kazakhstan Journal of Foreign Studies” 2021, No 1-2, s. 56.

⁷⁴ М. Ларюэль, *Внешняя политика и идентичность в Центральной Азии*, „Pro et Contra” 2013, № 1-2, s. 10.

⁷⁵ В. Сумер, *op. cit.*, s. 57.

Zakończenie

Polityka Kazachstanu jest uwarunkowana okolicznościami geopolitycznymi, w tym przede wszystkim sąsiedztwem z dwoma światowymi mocarstwami: Chinami i Rosją. Bliskość ta wymaga, i taka też polityka jest prowadzona, balansowania i równoważenia różnych interesów, aby żadne z nich z jednej strony nie skutkowało utratą podmiotowości politycznej, a z drugiej strony nie wywołały niepożądanych reakcji innego państwa. Biorąc pod uwagę różnice w sile państw, zachodzące między Kazachstanem i jego największymi sąsiadami, reakcja mogłaby negatywnie rzutować na strategię rozwoju Kazachstanu oraz prowadzone w jej ramach polityki publiczne.

Dla pozycji Kazachstanu w regionie istotnym wyzwaniem jest ułożenie relacji z pozostałymi poradzieckimi państwami Azji Centralnej. Efektywna kooperacja z nimi, której wyrazem byłyby wspólne polityki, może generować istotną wartość dodaną w ich relacjach z największymi państwami regionu. Jako taka jest kluczowym wyzwaniem politycznym tak dla Kazachstanu, jak i tych państw. Elastyczność prowadzonej polityki pozwala Kazachstanowi z jednej strony być integratorem rozwoju regionalnego w Azji Centralnej, a z drugiej strony partycypować w projektach integracyjnych w charakterze jednego z jego realizatorów.

Literatura

- Baig M.A., *Why the rising China needs alliances*, „Asian Journal of Comparative Politics” 2020, № 20 (2).
- Bielicki P., *Relacje kazachstańsko-rosyjskie i ich znaczenie dla bezpieczeństwa na obszarze postradzieckim*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2020, vol. 66 (2).
- Bieleń S., *Powstanie Wspólnoty Niepoległych Państw [w:] red. E. Zieliński, Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*, Dom Wydawniczy i Handlowy ELIPSA, Warszawa 1993.
- Egorycheva E.A., *Central Asia as an area of China's and Russia's interests*, „RUDN Journal of Economics” 2019, Vol. 27, No. 4.
- Hynek O., *Geopolitics of Central Asia: Between the Russian Bear and the Chinese Dragon*, „Central European Journal of Politics” 2020, № 6 (2), DOI: 10.24132/cejop_2020_4.
- Jarosiewicz A., Strachota K., *China vs. Central Asia. The achievements of the past two decades*, Centre for Eastern Studies 2013.
- Karabayeva A., *Leaders, ideas, and norm diffusion in Central Asia and beyond*, „Asian Journal of Comparative Politics” 2021, Vol. 6 (1).
- Kazantsev A., Medvedeva S., Safranchuk I., *Between Russia and China: Central Asia in Greater Eurasia*, „Journal of Eurasian Studies” 2021, Vol. 12 (1).
- Kołodziej E., *Peryferie w centrum? Miejsce Azji Centralnej w globalnej architekturze bezpieczeństwa*, „Rocznik Strategiczny” 2014/2015.
- Mariani B., *China's role and interests in Central Asia*, Saferworld, October 2013.
- Mironowicz E., *Azja Centralna – rola regionu w geopolityce rosyjskiej*, „Studia Politologiczne” 2019, Vol. 53.
- Oliphant C., *Russia's role and interests in Central Asia*, Saferworld 2013.
- Operacz P., *Kazachstan wobec procesów integracyjnych w Azji Centralnej*, „Studia Politologiczne” 2015, Vol. 38.
- Stronski P., Ng N., *Cooperation and Competition. Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic*, Carnegie Endowment for International Peace 2018, <https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673> (dostęp: 12.04.2022 r.).

- Talantbekovna N.J., *International Organizations in Central Asia: Politics of Great Powers or Interests of States in the Region?* [w:] M.G. Meier, Y. Nucharapova, A. Marufi, M. Abisheva, B. Islamov, D. Islamov, S. Primova, *Central Asia – Trapped between Russia and China*, https://www.hss.de/download/publications/AMEZ_26_Regionale_Maechte_05.pdf (dostęp: 24.04.2022 r.).
- Wilson J.L., *Russia and China in Central Asia: Deepening Tensions in the Relationship*, „Acta Via Serica” 2021, Vol. 6, No. 1.
- Zalesny J., *Kazachstan: koncepcja modernizacji instytucji społeczeństwa obywatelskiego jako forma gwarancji ładu społecznego*, <http://przemianyustrojowe.pl/eseje/kazachstan-koncepcja-modernizacji-instytucji-spoecznostwa-obywatelskiego-jako-forma-gwarancji-adu-spoecznego> (dostęp: 27.04.2022 r.).
- Zalesny J., *Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Republiki Kazachstan*, <http://przemianyustrojowe.pl/eseje/nowa-strategia-bezpieczestwa-narodowego-republiki-kazachstan> (dostęp: 27.04.2022 r.).
- Zardykhhan Z., *Kazakhstan and Central Asia: Regional perspectives*, „Central Asian Survey” 2020, Vol. 21, No. 2, DOI: 10.1080/0263493022000010062.
- Yau N., *Chinese hydroelectric investments in Central Asia: A snapshot*, <https://eurasianet.org/chinese-hydroelectric-investments-in-central-asia-a-snapshot> (dostęp: 20.04.2022 r.).
- Алексеев Е.С., *Сравнительный анализ деятельности созданных в Центральной Азии форматов «5+1» (с участием США, Южной Кореи, Японии и ЕС)*, „Международная аналитика” 2017, № 1 (19).
- Ахмедов Ф.А., *Центральноазиатский регион в фокусе геополитических интересов глобальных акторов (на примере РФ, КНР и США)*, Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, Dusanbe 2019.
- Базарова М., *Роль Шанхайской организации сотрудничества в развитии транспортного и логистического потенциала стран Центральной Азии*, „Studia Politologiczne” 2021, Vol. 62.
- Бор А., Брауэр Б., Гуд-Дэвис Н., Касенова Н., Лиллис Д., Маллинсон К., Никси Д., Сатпаев Д., *Казахстан: испытание «транзитом власти»*, Chatham House, Лондон 2019.
- Бурнашев Р., Молдашев К., *Взгляд на регионализацию Центральной Азии с точки зрения безопасности* [w:] ред. Г. Кифер, *Регионализация в Центральной Азии. Стратегия Казахстана*, Алматы 2019.
- Винокуров Е.Ю., Либман А.М., Максимчук Н.В., *Динамика интеграционных процессов в Центральной Азии*, „Евразийская экономическая интеграция” 2010, № 2 (7).
- Журавлева Е.В., *Политика «мягкой силы» КНР в отношении стран Центральной Азии. На примере Казахстана и Монголии (2007-2015 гг.)*, Moskwa 2016.

- Закиева Ш.Б., *Интеграция в Центральной Азии и Казахстан*, Научная книга, Moskwa 2007.
- Интересы России в Центральной Азии: содержание, перспективы, ограничители*, Российский совет по международным делам, red. И.С. Иванов, Moskwa 2013.
- Ирошников Д.В., *Государственная безопасность стран-участниц СНГ: теоретико-правовой, конституционно-правовой и международно-правовой аспекты*, „Studia Politologiczne” 2014, Vol. 32.
- Казанцев А.А., *«Большая игра» с неизвестными правилами: мировая политика и Центральная Азия*, Фонд «Наследие Евразии», Moskwa 2008.
- Каукенов А., *Новые отношения с Китаем: «Один пояс – один путь» [w:] Трансформация экономики Казахстана*, Фонд имени Конрада Аденауэра, Astana 2017.
- Корабоев И., *Центральноазиатский регионализм в контексте глобализации и регионализации [w:] red. Г. Кифер, Регионализация в Центральной Азии. Стратегия Казахстана*, Алматы 2019.
- От Туркестана к Центральной Азии: политическое будущее региона*, Научный эксперт, red. А.А. Кривопапов, Moskwa 2016.
- Ларюэль М., *Внешняя политика и идентичность в Центральной Азии*, „Pro et Contra” 2013, № 1-2.
- Лаумулин М., *ШОС – «грандиозный геополитический блеф»? Взгляд из Казахстана*, Французский Институт Международных Отношений 2006.
- Лебедев С., Казанцев А., Медведева С., *Сотрудничество России и Казахстана: экономика и политика*, „Kazakhstan Journal of Foreign Studies” 2021, No 1-2.
- Легволд Р., *Интересы великих держав в Центральной Азии*, [w:] red. Р. Легволд, *Стратегические перспективы: ведущие державы, Казахстан и центральноазиатский узел*, Londyn 2004.
- Лузянин С.Г., *Политика России и Китая в «классической» Центральной Азии и формирование их обновленного имиджа в регионе*, „Китай в мировой и региональной политике. История и современность” 2009, Т. 14, № 14.
- К.Е., Мещеряков, *Эволюция Внешней политики Российской Федерации в Центральной Азии в 1991-2012 гг.*, Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Sankt Petersburg 2015.
- Моисеев В. А., *Россия и Китай в Центральной Азии (вторая половина XIX в. - 1917 г.)*, Барнаул: АзБука 2003.
- Плотников Д.С., *Центральная Азия в контексте мировой политики*, Пермский государственный национальный исследовательский университет, Пермь 2020.
- Президент Республики Казахстан. Указ от 29 сентября 2017 года № 554 «Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан», Сборник актов президента

и правительства Республики Казахстан 2017, № 42-43, Ст. 284, <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000161> (dostęp: 05.04.2022 r.).

Казахстан в системе мировых экономических процессов, Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, ред. Б.К. Султанов Алматы 2008.

Казахстан в современном мире: реалии и перспективы, Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, ред. Б.К. Султанов, Алматы 2008.

Сумер В., *Отношения между Казахстаном и Турцией: тридцать лет дружбы и сотрудничества*, „Kazakhstan Journal of Foreign Studies”, 2021, No 1-2.

Сыроежкин К., *Геополитические проекты в Центральной Азии и роль Казахстана*, <https://cabar.asia/ru/konstantin-syroezhkin-geopoliticheskie-proekty-v-tsentranoj-azii-i-rol-kazahstana-2> (dostęp: 27.04.2022 r.).

Талига Х., *Инициатива «Один пояс - один путь» в Центральной Азии. Кабинетное исследование*, МКП 2021, https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/belt_and_road_initiative_in_central_asia_ru.pdf (dostęp: 20.04.2022 r.).

Цзюнь Ч., *Политическое измерение взаимодействий Китая и стран Центральной Азии в евразийских интеграционных структурах*, Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, Sankt Petersburg 2017.

Чжэньпэн Л., *Китайская политика в Центральной Азии (2000-2017 гг.)*, Władystok 2019.

Kazakhstan and Central Asia – stabilization or fragile status quo between Russia and China

dr hab. Jacek Zaleśny

Summary

The article examines the activities of the Republic of Kazakhstan as a participant in international relations. It is argued that the country's geopolitical conditions, the location between Asia and Europe, have a key influence on it. Kazakhstan is a key player in Central Asian relations. Due to its location between the world powers, i.e. Russia and China, it pursues a multi-vector policy. It is a balance policy. In it, Kazakhstan sees, on the one hand, the protection of its sovereignty and independence, and, on the other hand, the sources of competitive advantages over other participants in political relations. Therefore, Kazakhstan operates in various international organizations and various integration formats. The multi-vector activity minimizes threats and maximizes opportunities.

Kazakhstan's neighbors with world powers strengthens its integration activities within Central Asia, including through the Shanghai Cooperation Organization and within the post-Soviet states of Central Asia.

Over the 30 years of independent Kazakhstan, there has been a dynamic intensification of Kazakh-Chinese ties. There is no similar dynamics of Kazakh-Russian relations. On the one hand, it is a multifaceted synergy in Kazakh-Chinese relations, and on the other hand, a limited synergy in Kazakh-Russian relations. Additionally, apart from the economic factor, it is complicated by Russian imperialism and its manifestation of interference in the internal affairs of neighboring countries.

Key words

Kazakhstan, Central Asia, Russia, China, balance

Jacek Zaleśny – dr hab., politolog, prawnik. Kierownik międzynarodowego projektu badawczego Sądownictwo konstytucyjne w państwach poradzieckich: między wzorcem państwa prawnego a jego lokalną aplikacją (Narodowe Centrum Nauki, nr 2016/23/B/HS5/03648) oraz wykonawca projektu badawczego Rozliczalność jako kategoria prawa konstytucyjnego (Narodowe Centrum Nauki, nr 2018/29/B/HS5/01771). Odznaczony medalem 20-летия Юридического факультета Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева, Nur-Suġtan, Kazachstan.

Numer ORCID: 0000-0002-8231-4454 (email: zalesnyjacek@gmail.com).

Pragniemy wspierać polskich naukowców i dzielić się ich dokonaniem. Do naszych głównych zadań należy uwolnienie potencjału polskiej nauki poprzez promocję i popularyzację rodzimej myśli badawczej z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, a także wytworzenie mechanizmów i kapitału społecznego, który organizowałby się wokół idei państwowości.

Instytut De Republica jest nowoczesnym zapleczem eksperckim, promocyjnym i wydawniczym dla niedocenianych w kraju i poza jego granicami, a tak ważnych dla właściwego rozumienia historii i zjawisk społecznych, dziedzin nauki. Równie istotnym aspektem we wspomnianym zakresie jest współdziałanie z uczelniami wyższymi, instytutami badawczymi oraz analitycznymi z Polski i całego świata.